

□ □ □ □ □ □ □ ДОГИА ЛА, ХЕТА КЪА, ЛАЗА ДОГ

□ □ □ □ □ □ □ *Нана лойла шун! Ма хала кхийнера ас шу!*

Дукхе-дукха хенахь дуьйна хезнера суна халкъалахь олуш: «Ша хӀун лело деза, шел тӀаьхьа ша хӀун дуьтур ду хууш хила веза муьлхха а стаг». Дино а, законо а нийса магабо, дика лар юьтуш, хаьржина болу некъ. «Биъ ког болуш белахь а, дин а болу гал», – боху вайн кицано. Цундела, шегара даьллачу гӀалатах кхоьруш хила ца веза, дуьххьалдӀа, шех даьллачу гӀалатна къера хила а веза, цкъа-делахь; шолгӀа-делахь, и санна нийсий, шерий хир боцийла хаа деза кху маьлхан дуьненахь некъ. Ахь айххьа тодан дезаш, шардан дезаш а хуьлу массо хӀума. Тешнабехк, харцо, ямартло даима вайна гонаха хьийза, амма и харцонаш, мацца а цкъа, ша-шех йоьлху, хӀунда аьлча Делан дош ду: «Бекхам боцуш дуьнена чохь ша хӀума дуьтур дац!» – аьлла.

Сайн I3-I4 шо долуш дуьйна нохчийн ловзаршкахь хилла со, наха пондар лакха вуьгий. Хелхаран бал длабаьллачу хенахь, тхьамдано мохь тухура: «Хлей нах, хлей! ЛадогIал цкъа соьга. Хелхаран рагI длаели вайн. Хинца садаIа деза вай. Пондарча, ахь масех «ЛадугIу йиш» лекхча, оха массара а ладугIур дара». Гар-тата а дIадолура, адамаш «ЛадугIучу эшаре», тап-аьлла дIатийна, ладугIуш хуьлура. Дикка хан яьллачул тIаьхьа, пондаран аз дIасоцура. Тхьамдано, хьала а гIоттий, олура: «Дела реза хуьйла-кх хьуна, пондарча, тхьогIа ладогIийтарна, ма хаза мукъамаш бара уьш, ма генара хIума дагадоуьйту цара! Ткъа хинца вистхила луург вистхуьлуьйтур ву вай, дIаваха а, тIеван а луург маьрша вуьтур ву вай. Массо а хIуман шен лар ю. Ловзаран кеп хила ма-езза дIалелор вайн низаме, оьздангалле хьаьжжина хир ду кху ловзаргахь. Цуьнах доьзна хир ду вай оьцу ирс. Нахана керланиг, дика мел долу хIума Iема. Вай массо а, кхузахь мел верг, нехан дикане даьхкина ма ду. Вешан ца дахча, дийца мел шорта диканиг хир ду вайн. Тахана кху ловзарх эцна ирс дуккха а шерашкахь вайца хир ду, диц ца луш, мерза, хьоме хеташ. Кху ловзаран шен да а ма ву, цо нисийна вайна хIара меттиг. Дела реза хуьлийла цунна! ХIара той дIакхьохьучу вайна массарна а Дела реза хуьлийла...» Со хаьала хилчахьана, иштта дIайоьдура ловзар дIакхехьаран кеп. Мел гIиллакхе, оьзда меттигаш нислора синкьерамехь, белхи болчоьхь, хьаша-да веанчу хIусамашкахь, хьекъале къамелаш деш. Сел чоIоIа тIе тидам а бахийтина ас оцу гIиллакхех, ламастех а дийцаран бахьана цхьаь ду: адамаш кхетош-кхиоран шатайпана и болх хилар. Школехь, институтехь, клубехь, эскарехь, ловзаргахь, белхехь, синкьерамехь а – бечу кхетош-кхиоран балхо адамийн амалш дикачу агIор хуьйцу, церан дегнашкахь гIиллакх-оьздангалла кхиош.

Со а хилла оцу меттигашкахула, мукъамаш хьалха а баьхна, цундела дуьйцу ас оцу кхетош-кхиоран балхах. 1976-чу шарахь Соьлжа-ГIалара музыкальни училище чекхъяьккхира ас, «Музыка хьехархо» корматалла караерзош. Къанваллалц пондарча а, иллиалархо а, композитор а, фитотерапевт, аккомпаниатор а хилла со. Бакъду, хьехаран говзалла уггаре а хьалха хилла сан, стихаш язъеш велахь а, журналаш тIехь статьяш арайийлинехь а. Культурин Кхерчахь, пионерски лагершкахь, агитбригадехь а хьехархочун корматалла йиц ца йина ас. Сан юьртахоcho поэто, журналисто Ахматукаев Адама дукха ладегIна соьга. Цхьа дош гал ца долуьйтуш, сан дагахь дерг газетийн агIонаш тIехь дIаяздина цо хийлазза. Тхойшиннан дегнийн йовхо эрна яйна цахилар дукха меттехь хааделла суна. Хьехархо, поэт, журналист волчу Ибрагимов Льемас (Д.г.ц.) хаьттира соьга: «Муса, кхана къемат дийнахь, вуо-дикий озале Дала дендолу диъ дика адамашна – уьш мичхьара девллера хьуна, дийцахьа? Ас и хоьтту хьогIа, музыкех и хьакхалуш долу дела». Кхоччуш шена жоп делча, ша кхетта хиларх Льемас со тешийра.

«Хьо доккха собар долуш велахь, дикане кхача гIерташ хьан ойла елахь, хьан дог хьостуш, ахь хьегна къа хьуна марахьаьрчар ду цхьана дийнахь», – боху А.С. Пушкина шен цхьана стихехь. И дегайовхо даим шеца ерг Дала цу дикане цхьана дийнахь кхачаво

аьлла, хета суна. Цундела, сайн мел хала дахар хиларх, мел йоккха харцо сайна дуьхъалаяларх, Делан диканах дог ца дуьллуш, цхъанхъа а сих ца луш, кху хене схъавеана со. Цхъабакъду, халкъалахъ цхъамма хаза дош аьлча, дог-ойла Глотту, хаза а хетий, кхин а дла къахъега дог доглу.

Цхъана дийнахъ тхан юьртарчу тезетахъ сан хъехархо хилла волчу Арсанукаев Абдуллас (Д.г.ц.), со волчу агор а вирзина, элира: «Муса, сан дешархо хилла волчу хъан, «Вайнах» журнал тлехъ араьялла «Ненах дош» статья сан даго къобалйира. Дала кхин а дла аьтто бойла хъан иштта диканиг зорбанехъ арадаккха! Кхин цхъа хлума а ала лаъара суна... Оцу «халачу дийнахъ» сан дас халкъе аьлла дош хъан нанас, Хазбикас, дицдина ца хилла. Тхуна иза хинццалц хиъна а дацара. Хъан нанна а, хъуна а Дела реза хуьлийла, юьхъкламе дерг халкъалахъ даржорна!». Ша хъекъале а, Илманан да а хилар Абдуллас дукха хенахъ дуьйна хайитинера нахана, делахъ а ша хлуманан пусар дийр долуш хилар, адамашца шен лерам хилар кхин цкъа а члагидира цо цу дийнахъ. Диканиг атта диц ца ло-кх, мел дукха хан яьлча а.

Дагадоглу суна, 1977 шарахъ, Гихтлахъ музыкални школехъ хьобхуш со волчу хенахъ, Хьалха-Мартантлера Домбаев Хьусайн веара, ша язйина цхъа стих а йохьуш. «Ахъ иллеш яздо бохуш, хезнера суна, – элира Хьусайна, – хъайн даго къобалдахъ, хлокху «Къоналла» бохучу стихах илли дахъара ахъ!» Цу тлехъ барт а хилла, тхойша дласакъаьстира. Со Иалхан-Юьрта ца веача, ас и стих поэтана, школехъ сайн хъехархо хиллачу Сатуев Хусайнна гайтира. Цо и стихотворени, члогла резахилла, къобалйира. Цул тлаьхъа цу стихах илли кхолладелира. Цул тлаьхъа шовзткъа шо дладаьлла, со а Домбаев Хьусайн а вовшийн ганза. Иза Казахстанехъ ву, ткъа со – Нохчийчохъ. Хлетохъ дуьйна, байн ког шершош, там айбина, нехан дог хьобьстуш, ламмагин ладдаргла санна, дласхъалешташ, махо хлаваэ айдина пелаг санна, дехаш ду и илли. Схъахетарехъ, Хь. Домбаевс йина ойлий, ас йина ойлий бертахъ, цхъана мукъамехъ эеллачух тера ду. Иштта йиначу ойланаша боккхуш хиллера адамийн дегнашка некъ.

Эшаршлакхархойн – Мусаева Лайлаан а, Белаева Амнатан, Асхабова Хедиштан, Эльжуркаева Луизин, пондарчин Паскаев Рамзанан и.д.кх. – дегнашкахъ шена некъ баьккхина цу иллино.

Иалхан-Юьртарчу «Иалха» це йолчу ансамблан декъашхоша: Дадаев Шемила, Батыров Иьрбис, Чапаев Супьяна, Асылханов Виситас махкахъ олуш дара и илли. Кюштахъ Джабраилов Майрбекий, Адакаева Малканий длалекхира концерташкахъ. Ткъа Мускаев Идриса масийтта шарахъ Казахстанехъ фестивалашкахъ «Къоналла» а, сан кхидолу иллеш а аьлла, толамаш а бохуш.

И дерриге а хилларг ду. Со стенна тлеван глерта, хинца ас гучудоккхур ду. «Къоналла» илли олу кхо-диъ шо даьллачул тлаьхьа, со лалхан-Юьртарчу музыкални школехь болх беш волуш, 1980-шарахь, цхьана дийнахь поэт Сатуев Хьусайн веара со волчу. Фортепиано локкхуш лаш вара со. Ша еана стих гайтира суна Хьусайна. Хьусайна сайга елла стих йийшира ас. Доккха а, клорга а маьна долуш дара цуьнан дешнаш. Бешерийн ойла яра царна чохь: вайнехан гиллакх, тер-вахар, оьздангалла, барт, яхь, эхь-бехк. Шен глайга-бала мукъамехь длакхачо лууш веанера иза. Ма-дарра аьлча, со кхийтира, цо стенан ойла йина. Шатайпа дика доьзал бара цуьнан. Цхьана дийнахь, ша Эскаре гуллакхдан вахале, со волчу веара цуьнан клант Анзор (Д.г.ц.) «Муса, – элира цо, – сахьт чохь хезнера суна Моцартан 40 номер йолу симфонин цхьа кийсак. Цуьнга ладогла лаьара суна!» И симфони чекхъяллалц (30-40 минот) ла а доьгна, длавахара Анзор. Пластинка яра иза. Эскарехь гуллакхдеш волуш длакхелхира Анзор (Д.г.ц.). Члогла дог лаьвжира Хьусайнан, шен дегле вахана доьзалхо длакхелхина. Хинца а дагара ца долу, 1974-шарахь сан да Увайс (Д.г.ц.) длакхелхича, Хьусайн, блаьргех хиш оьхуш, латтар. Хьусайна еанчу стихан дешнех дог летира сан. Оцу дешнаш тлехь илли кхоьллира ас, амма цунах нийса ца кхеташ, цунна тле боьду некъ схьалаца ца хууш, иллиалархой хинца а цунна гонаха хьийзаш бу. Шовзткъа шо гергга хьалха ас и илли вайн филармонерчу солисташка дладелча, цара тергал а ца дира. Шайга стихаш а, ноташ а длаелча, и лакха ца лиир-кх хлетяхь. Делахь а коьртаниг и дац. 2017-шарахь Москвара ца еанчу Исаева Айнас (консерваторин студентка), Ульбиев Хизарица «Национальная пятёрка» проектхь Я. Хасбулатовн дешнаш тлехь ас мукъам язбина «И хьоме амат юхагалле» илли длаэлира. Цул тлаьхьа Ульбиев Хизаре ас хаьттира: «Хизар, шен цаьхь шун концерте хьожуш волчу композиторан блаьргех хи хлунда делира хуур дарий хьуна?» – аьлла. Хизарс жоп делира: «Цу мукъамехь композиторан хлун къайле ю суна хаьара. И къайле Исаева Айнина ас йовзийтинера. Солисташ хиларе терра, оха «хьан деган бала» тхайн дегнашкахула нахе длабалхийра. Таккха, бехк буьллий ахь, вайн блаьргех хи хьаьдча?» Х. Ульбиевс сайн хаттарна деллачу жопана со резахилира, Хизар бакълуйш волу дела.

2000-шерашкахь (тлом а болуш) вайн къам дласадахча, со а, яздархо Ахмадов Муса Слепцовскехь цхьаьна нисвелира. Хала хан яра, вайн къам балехь хьийзош. Цхьана цлечу четар клелахь охьахиьна, масийтта сахьтехь халачу заманах къамел деш Ийра тхойша. Яздархочунна, музыкантана а вовшах дагавала хан карийра. Дала суна елла шолгла корматалла халкъана пайде юй Ахмадов Мусана хаьара, цундела даг тлехь куралла йоцуш, парглат, соьца къамеле а ваьлла, Ийра иза масийтта сахьтехь. Цул тлаьхьа а, хийла и волчу а вахана, Ийна со Зорбан цийнахь. Цо язъе аларна, статьяш а язйина ас, уьш зорбанехь араевлла. Маситтазза телевиденин журналисташ а баьхкина тхан цаьхь передачаш ян. Масала, яздархо, журналист Тагаев Сайд-Хьасан а веана тхьогга. Соьца а, сан ненаца Хазбикица а къамел деш Ийна иза. Наха баркалла элира, и передача ярна а, гайтарна а.

Дуога ла а, хета къа а, лаза дог а долчу адамана дукха хлума нисло дуьненахь. Дезткъе вуьрхлитта шо долчу сан нанас, Хазбикас, хийлазза олуш хезна суна: «Нана яла шун! Ма хала кхийнера ас шу!» Шен доьзал баларна а, шелбаларна а, мацбаларна а кхоьруш, массо а дас-нанас кхиabo. Бераллехь дуьйна къахьега ламийна доьзал шена, ков-кертана, юьртана, махкана а пайде хуьлу, дукха хьолахь. И суна зиеделла, къуона къанлуш. Къинхьегамах уьдуш, хьарам хлума дезаш, кураллаш еш, гийлачунна ницкъ беш, блаьрга тле блаьрг хлоттабой, харцо а юьйцуш долу адамаш – уггар хьалха – шайн юьртан, мехкан а мостагий буй хиъна суна. Сайн кхойтта шо кхаьчначу дийнахь дуьйна, аьхка бераша садоьлчу хенахь, хлора дийнахь ворхл сахьтехь асар дина ас, Соьлжа-Галина уллерчу стоьмийн, хасстоьмийн а совхозехь, баттахь кхо туьма делча, хаза а хеташ, и дегий, неней дла а луш. Къинхьегам сайн деган доттаг хетта суна даима а. Сайн деца докъар ца дан вьодура, цуьнга сайна пондар а ламабойтура, ткъа и пондар эций, харжий сайн ненаца вьодура. Ловзаргахь даьккхина ахча, клубехь болх бича елла шифер ца йохий, дегий, неней длаора. Итт класс чекхьяккхалц сайн ценна пайда тлебохура. Хинца а, болх ца беш, айса цхьа де дладахийтича, со ледара хета суна (пераскан де доцург). Жима волуш дуьйна харцо ца езна суна. Харцонна тлаьхьа ца хлуттуш, хинца а цуьнца тлом беш ву-кх со. Вайн халкъо, хаа а хууш, говза аьлла: «Хьо собаре хилахь, хьо тоьлла хан а йоглур ю хьуна!»

Масех шо хьалха вайн ТВ-хула цхьана йоккхачу стага дийцира: «1944-чу шарахь харцонца вай махках даьхча, со дукха жима хиллехь а, сайна ма хаъара тлаьхьара пондар а балош, халкъана хилла хало а юьйцуш, ас нахана хьалха йиш лекхира: «Сталин, ахь тхox латийна це хьан коьртах йолийла!» – аьлла. Цхьамма моттоьхна, хан тоьхна со чуйоьллира». Оцу йоблан жималлех, халкъах а лебар волуш ца хилла и моттоьхнар. Хлун тоьлла цуьнан, адамна вониг дича? Дера ца тоьлла хлумма а! Цул тлаьхьа 70 шо дладаьллехь а, наха: «Делан нелат хуьлийла!» – олу-кх и санна болчарна. «Гуллакх доцург дуьйцург гуллакх дерг дийца ма вахавойла!» – аьлла. Доцца аьлча, хета къай, лаза доггий ца хилча, адамах дан хлума дац-кх. Ла-м дуглур ду ахь, амма хорша чу нийса хьуна и длаьхьа жо ца хаахь, ахь бетта когаш эрна хуьлу-кх хьан. «Коьртехь хьекъал дацахь, когаш къахьобгу!» – баьхна-кх.

Цхьа хлума къасто лаьара суна сайн ойланашкахь: ца ваьллачу денна динарг и ша ду, ткъа хаа а хууш, цхьаммо де ца аьллашехь динарг, и къаьсттина хлума ду. Шен дех, ненах дагаволуш динарг, дукха хьолахь, хьекъале лерина. Масала, шен мотт, шен дин длатеснехь, адам галдаьлла лара мегар ду. Дуьненан бахам длаболуш хуьлу, цундела глехьа дерг тоуьйтуш хила веза.

Яздархо, поэт, мукъамча, паччахьийн лор хилла Абу-Иали ибн Сина. Дуьненчохь вевзаш стаг хилла иза, амма иза цхьа кхаба хий, цхьа хьокхам шена хилча, тоам а беш, ваьхна! Цуьнан ду хлара дешнаш: «Но гармонию мира сумеет ли смертный постичь, чей уход и

приход для него самого непонятен!» Мел йоккха кӀорге йолуш ду и дешнаш! Масех шо хьалха ТВ-хула цхьана стага, ша хьекъалца олу а моьттуш, сонта дош элира: «Сан даккхий ценош, раглуш, уйтӀахь езачех машен а елахьара, соьца нехан кхечу тайпана юкъаметтигаш хир яра!» Ша дахь, цӀа а хир ду, ша эцча, машен а хир ю, дича – раглуш а хир ду. Нехан хӀуманаш хьӀогуш лелар халкъо дика ца лерина. Хьокху чуьркӀан тӀоммал а ца леринчу кху дуьненах данне а дан хӀума дац аьлла. Хаза дош, адамашца гӀиллакхе хилар – уьш ду-кх хьуна тешалла дийр дерш. Масех шо хьалха, махкана а гуш-хезаш, шега дахар муха дӀадахара хьан аьлча, цхьамма дозаллица, кураллица жоп делира: «Карийначу хӀумнах бахам бина ца лелла со», – аьлла. А.П. Чехов сийлахь – воккха яздархо хилла, вайна ма хаьара. ЛӀьралла деш ша ца хиллахьара, язъечу говзаршца чекхвалалур вацара ша, – аьлла-кх цо. Шена мел карийначу бецех молханаш деш, цаьрца паччахьашна дарбанаш деш ваьхна-кх Авиценна. Ткъе итт шо цу балхана ас а дӀаделла. Дуьненчохь хаьржинчу тобанца хир ву, боху, хӀора а къемат-дийнахь. Шен дахар беламе, забаре, синкъераме а даьккхина, ваха мегар дац. Ахь даккхяхь, корта хьовза кхерам бу. Малар, насвай, цигаьрка, наркотикаш – «и доттагӀий», хьуна хаа а ца хууш, къайлаха гӀерта герга. Цул тӀаьхьа: хӀума лачкъор, къоладар, аьшпаш боттар, харцдерг дийцар, нехан хӀумане сатийсар. Оцу ледарлонаша схьалоцу амал, ийман а ледара дерг. И кьинош шайца долу хӀумнаш дегӀаца, сица а ца хилийта, уггаре хьалха шен ден-ненан хама-пусар деш, церан а, шен а сий лардеш хила веза. Динца, маттаца, къомаца а йолу юкъаметтиг сий-ларам болуш хила еза. Наха хӀун леладо а хууш, адамашна юккъе а волуш, нехан воне, дикане а воьдуш, хьо волавелча, тӀаккхий бен, нахах дӀа а тарлой, охьа а ца хуу. Арсанукаев Ӏабдуллас (Д.г.ц.) ТВ-хула элира, ша Ӏилманан да хиларе терра: «Безумству храбрых поем мы песню!» – баьхна хан дӀаььлла шуна, хӀинца ерг кхин хан ю, иза вайна дика хаа а деза...»

Дуьненан хӀуманна дукха чухьаьдда хила мегар дац. Цхьана а паччахьо, ша дӀавоьдуш, цхьа-а пирамида дӀа ца яьхьна. ХӀинца а Ӏадда лаьташ ю-кх уьш, китайцийн поппарх дина лаьтта бухаьхь лаьтташ долу тӀемалойн эскарш санна. Цул сов, вайн халкъо аьлларг карладаккха лаьара суна: «Хьалха хьажаза ког ма баккха, тӀехьа хьажаза дош ма ала». И кица девзарг, ойла ян хууш хила веза. Яхана хан, карара хан, йогӀу йолу хан – оцу кхаа хенахь ойла еш хила веза-кх. ВорхӀе дайша хӀун лелийна, ша хӀун леладо, тӀаьхьарчу тӀаьхьено – хьан берийн бераша – хӀун лелор ду. Айса масал далочу хенахь, сайн хьехархой Арсанукаев Ӏабдулла, Сатуев Хьусайн хьахабо ас, цара дийцинарг сайн тӀамарх доьлла дела.

Цара олург, дӀасхьа ца хьийзош, ма-дарра дӀаолура, цхьаннах а ца кхоьруш. Цундела безара уьш халкъана. Ткъа цхьаболчарна шаьш цадезарх царна биен а ца хетара. АллахӀ-Дала дуьненахь шайна яккха елла хан яккха ма-еззара а якккхина, уьш дӀабахна, цундела, уьш а, и саннарш а, безамца хӀинца а хьехабо. Масех шо хьалха «Вайнах» журналан коьрта редакторо, халкъан яздархочо Ахмадов Мусас дика къамел дира соьца, интервью оьцуш. И зорбане араелира, интернет чу а якккхира. Со реза а волуш, сан дахаран некъ теллира М. Ахмадовс. Дахаро, хан-замано шениг да-м, хьаха до.

Цуьнан хаттаршна ас жопаш делира. Со гал ца ваьлলেখь, ас дийцинчунна иза а вара-кх реза. Цунна тешалла и интервью «Вайнах» журналан аглонаш тлехь араярлар лерира ас. Доцца аьлча, кхечу стеган сий ойуш волчу стеган шен сий а хьаладолу. Дахаран амал ю-кх иза. «Приходите завтра» – кинохь роялана хьалха Фрося Бурлаковас багахь Шубертан «Серенада» лекхира. Цуьнга хьобжуш лачу профессоран юхь тле хьаьжча, сан бляьргех хи делира. Ма дукха хлума дуьйцура-кх профессоран юхь... Иштта ю-кх цхьайолу мляьрго вайн дахарехь, дог ловжийча, бляьргех хи даллал. И санна йолу мляьргонаш вайн дахарехь дуккхазза а нисло. Уьш оьшшучохь вай билгалйохуш хиларо, церан клоргене кхачначу адамна а алсам эхь-бехкан, ценаллин а пайда бохьу. Иза цхьа агло ю, ткъа шолгланиг иштта ю. Вайнаха олу-кх: «Ала доглучохь ца аьлла дош – дайна ду-кх, хи чу тесна цун кана санна!» Мага а глерташ, тарвала а глерташ лелачун доккха къа ду. Цуьнга ладоглар, цуьнах къахетар боккха мела бу. Бехк а боцуш ша йитича, цхьана оьздачу хлусамнанас аьлла шен майрачуьнга: «Ахь йитарна-м ца йоблхий ша, хьобх яларна-м ца йоблхий ша, юьрте, махке тай-махий доьхуш, ас хала летийначу хьан кетар хар-харна йоблхий ша-м!» Тлаккха, теш а воцуш, ша ши дош аларна дохковаьлладу майрачо аьлла: «Дала хлун боху ца хаьа суна, цу шайтла бохучу бляьхачу хлуманна там цабер ас, айса аьлладунна со дохковели хьуна, яло-яло, чуглур ду вай!» И ду-кх: «Сихалло са даьккхина, собаро лам баьккхина», – бохург. Шаш хьаржина некъ длакхехьа гиртина, цхьанна а новкъарло ца езаш: Анна Герман, Ференц Лист, В. Ободзинский, Рудольф Нуриев, Вадим Мулерман, Николло Паганини и.кх.дла а. Делахь а церан некъаш хедош, царна тешнабехкаш, ямартлонаш еш – члогла халонаш, баланаш хьегийтина цаьрга вочу наха. Нохчашна юккъехь а хилла дукхе-дукха адамаш похлма долуш. Церан цлерш ца хаьа, уьш ца бевза вайна, хлунда аьлча царах цхьаммо а дика дош ца аьлла, ца яздина. Биэн цахетар ду иза. И санна болу нах Далла а ца безна. Л.Н. Толстойс а баьхна: «... равнодушие наше может погубить в нас самое лучшее и человекное...» Шен хенахь Лев Николаевична а хезна хир ду оьрсаша олуш: «Моя хата с краю – ничего не знаю». И санна долчух кхийрина хир ву-кх и сийлахь оьрсийн яздархо. Масала, Шамилева Жансари (Д.г.ц.). И вайца йолучу хенахь, лара ма-еззара и лоруш, хила еззачу теглане хьалайоккхуш а хилলেখьара, хинца вайн дог оьшур дацара, Жансарих ТВ-хула дуьйцуцу хенахь. Адам дуьненчуьра дла а дохийтий, тлаккха цуьнах диканиг дийца дуьйлало вай. И ю-кх вайн ледарло. Масала, Элимбаев Тапин корматаллах, похлма а ца дуьйцуш, «Вайнах» ансамблах дуьйцу вай. I. Хамидовх ца дуьйцуш, цо язйинчу «Бож-лела» спектакле маситтазза хьовсу вай. Члогла хьекъале къамел ТВ-хула до яздархочо С-Хь. Нунуевс. И санна болчу нахе ладогла дезара, длаяздинарг лалашдан а дезара. Доьзало, юкъаралло, юьрто, махко хаза аьлладу дашо длаеллош ма ду мехкан ойла еш мел долу адам. Книга язъярх, сурт дилларх, илли аларх, пондар лакхарх, гишлош ярх ца хуьлу адам ирсе. «Баркалла хьуна. Дела реза хуьлда хьуна!», – аьлла, нехан багара йолучу хазачу льяьнаро во стаг ирсе а, декъала а, кхин а тле болх бан дог а доуьйтуш. Дас-нанас къахьобгуш, доьзал кхиабахь, цу доьзалхочо ша-а ойла а еш, шена тлехь болх бахь, цо бинчу белхан ледалой, халкъой нийсонца маххадабахь, велавала, ша ирс долуш хета дог доглур ду халкъан лер-дахарна чу са диллина лелладу кхоллараллин адаман. Дала нийсачу некъа тлехь хила хьекъал а, кхетам а лойла вайна, чуьркан тломмал а ца леринчу кху дуьненахь!